

УДК 394.2 (447+438)

DOI <https://doi.org/10.15407/nz2021.02.389>

ЕВОЛЮЦІЯ ПОЛЬСЬКИХ НАРОДНИХ ЗВИЧАЇВ: ПУБЛІЦИСТИЧНО-ЕТНОГРАФІЧНІ РОЗДУМИ АДАМА ФІШЕРА НА СТОРІНКАХ ВИДАННЯ «KRONIKA POWSZECHNA»

Тамара ПАЦАЙ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4469-250X>

кандидатка історичних наук, учений секретар,
Інститут народознавства НАН України,
проспект Свободи, 15, 79000, Львів, Україна,
e-mail: patsay@nas.gov.ua;

Оксана ШЕРЕМЕТА

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9716-4938>

кандидатка історичних наук,
Державний університет комунікацій,
доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності,
вул. Солом'янська, 7, 03110, м. Київ, Україна,
e-mail: sheremeta.oksana14@gmail.com

Аналіз публікацій на етнографічну тематику відомого польського етнолога, професора університету Яна Казимира у Львові А. Фішера, які були опубліковані вченим під псевдонімом і без на сторінках католицького тижневика *Kronika Powszechna* у 1912—1914 рр. На підставі аналізу праць А. Фішера, виокремлено основні *результати* його статей, які стосувалися найяскравіших народних традицій і обрядів: різдвяних та великодніх свят, народного писанкарства, весняних народних звичаїв. Зроблено акцент на аналізі динаміки польських народних звичаїв, а також проаналізовано погляд автора на окремі народні традиції з огляду на перспективи їх трансформацій та існування в майбутньому.

Методологія дослідження базується на теоретичному аналізі, систематизації і узагальненні, історичному огляді та спостереженнях автора.

Ключові слова: Адам Фішер, Владислав Завіша, різдвяні звичаї, писанки, *Kronika Powszechna*.

Tamara PATSAJ

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4469-250X>

Candidate of Historical Sciences,
Scientific Secretary
of the Ethnology Institute
of National Academy of Sciences of Ukraine,
15, Svobody Avenue, 79000, Lviv, Ukraine,
e-mail: patsay@nas.gov.ua;

Oksana SHEREMETA

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-9716-4938>

Candidate of Historical Sciences,
State University of Communications,
Associate Professor of Documentation
and Information Activity,
7, Solomyanska Street, 03110, Kyiv, Ukraine,
e-mail: sheremeta.oksana14@gmail.com

EVOLUTION OF POLISH FOLK CUSTOMS: PUBLICIST AND ETHNOGRAPHIC WRITINGS BY ADAM FISCHER IN «KRONIKA POWSZECHNA»

Problem statement. Adam Fischer is a prominent figure in the Polish Ethnographic Society (PTL), a well-known ethnographer, folklorist, philologist, literary critic, educator and public figure. A. Fischer, a researcher of the Ukrainian and Polish ethnic groups, was one of the most prominent ethnographers of the 1920s and 1930s, and left behind a large number of still relevant scientific papers. As with many other scholars of the time, part of his scientific legacy is scattered in the pages of periodicals and published under pseudonyms or cryptonyms. *The article is devoted to the analysis of early publications on ethnographic topics by A. Fischer, which were published by scientists in the Catholic weekly Kronika Powszechna in 1912—1914.*

Based on the analysis of A. Fischer's works, *the main results* of his articles, which concerned to the brightest folk traditions and rites were highlighted: Christmas and Easter holidays, folk Easter painting, spring folk customs. Emphasis is placed on the analysis of the dynamics of Polish folk customs, as well as the author's view of individual folk traditions is considered in view of the prospects of their transformations and existence in the future.

The presented material proves the position of the scientist on the need to preserve folk monuments and consolidate folk customs. Since the first ethnographic publications, the scientist shows his own interest in certain ethnographic areas, which he will address in the coming decades in his works, collections, textbooks and encyclopedias.

The research methodology is based on theoretical analysis, systematization and generalization, historical examination and observation of the author.

Keywords: Adam Fischer, folk performances, Easter eggs, *Kronika Powszechna*.

Вступ. Адам Фішер — видатна постать у Польському етнографічному товаристві (PTL), відомий етнограф, фольклорист, філолог, літературознавець, педагог та науково-громадський діяч. А. Фішер, дослідник українського та польського етносів, був одним з найвизначніших етнографів 20—30-х рр. ХХ ст. та залишив по собі велику кількість досі актуальних наукових робіт. Як і багатьох інших вчених того часу, частина його наукової спадщини розпорошена на сторінках періодики та опублікована під псевдонімами чи криптонімами. У третьому томі словника А. Бара «Słownik pseudonimów i kryptonimów pisarzy polskich oraz polski dotyczących» знаходимо, що авторство А. Фішера ховається за наступними підписами: «A. F.; Dr. A.F.; Adam Frejend; Dr. Adam Rybkowski; Zawisza Władysław» [1, s. 30]. Ця інформація, як вказано у коментарі до Словника, надана Владиславом Тадеушом Віслоцьким (щодо Adam Frejend; Dr. Adam Rybkowski) та одержана з бібліографічних розвідок С. Вртель-Верчинського (щодо Zawisza Władysław). Саме під псевдонімом Владислав Завіша опубліковано кілька ранніх етнографічних робіт вченого.

Мета статті — проаналізувати статті та розвідки на етнографічну тематику, які опубліковані вченим під псевдонімом і без на сторінках католицького тижневика «Kronika Powszechna» у 1912—1914 рр. та виокремити основні результати його досліджень, які стосувалися найяскравіших народних традицій і обрядів: різдвяних вистав, великодніх обідів, народного писанкарства, весняних народних звичаїв.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В останні десятиріччя відбулося зростання наукового інтересу і до наукової спадщини вченого та з'явилися публікації, у яких з'ясовується роль та місце вченого в історії народознавства, насамперед відзначимо праці Р. Кирчіва [2], Р. Тарнавського [3], Д. Сімонідіс [4], З. Ясевіча [5], З. Клодніцького [6], В. Головатюк [7], К. Армон [8] та ін. Однак серед наукових аналізів та коментарів до етнологічних робіт Адама Фішера майже цілком забуті його праці, які публікувалися під псевдонімами та криптонімами.

Методологія дослідження базується на теоретичному аналізі, систематизації і узагальненні, історичному огляді та спостереженнях автора.

Основна частина. «Kronika Powszechna» — це видання Товариства ім. Петра Скарги, культурно-освітня діяльність якого була спрямована на поши-

рення та затвердження релігійних католицьких заasad серед населення. На нашу думку, цінність цих праць полягає в тому, що вони дають нам бачення А. Фішера як багатогранної особи та, певною мірою, окреслюють його світогляд.

Першою етнографічною розвідкою, яку ми зустріли на сторінках «Kroniki Powszechnej», стала стаття у останньому випуску за 1912 р. «Польська шопка» [9], підписана псевдонімом Владислав Завіша. У ній автор знайомить читачів з колись дуже поширеними на польських, українських та литовських землях ляльковими виставами про Різдво Христове, тобто «шопками». Ці вистави, зазначає автор, хоч і значно спрощені, зрідка зустрічалися в Галичині ще на поч. ХХ ст. За текстом А. Фішера, шопкар починав відвідувати домівки, не минаючи жодної, з дня св. Степана (26 грудня). Мандрівку на вулиці супроводжувала весела юрба з музикантами — скрипачами, дударями, баяністами. Заходячи в гостину, музиканти притихали, а шопкар ставив «шопку» на підвищення і починав виставу, переставляючи фігурки та виголошуючи репліки [9, s. 443].

Водночас А. Фішер відзначає закономірне та поступове витіснення «шопок» «вертепами» — походками з «зіркою» чи водінням «кози» або «коня», та говорить, що «шопка» була ближчою до головного змісту дійства — народження Христа. Причиною занепаду популярності «шопки» він називає соціально-економічні фактори, серед яких зростання індивідуалізму та перехід цього заняття від дорослого та більш шанованого населення до молоді.

Сучасна «шопка», зазначив автор, втратила значну частину своїх характеристик, від суто релігійної вистави залишилися лише незначні крихти, натомість набула веселих, іноді навіть непристойних сцен з сучасного повсякдення.

А. Фішер розповідає, що звичай шанування ясел з Дитятком Ісусом вийшов ще з церковних murів, де становив невід'ємну частину католицьких молитовних практик у Різдвяний час. Однак на поч. ХVІІІ ст. Познанський єпископ видав заборону на розташування «шопок» у святинях. З того часу, як зазначає автор, характеристики «шопки» різко змінилися, ставили дві «шопки» — серйозну та веселу.

Власне вистава, як і подібні містерії у кін. ХVІІ ст., мали такі основні сцени: пошук нічлігу для Дитяти, епізод з пастухами та зустріч трьох царів з Іродом. Автор говорить про тісний зв'язок з латинськими текстами,

однак разом з тим вказує, що народна творчість додала стільки нових рис та мотивів, що від давньої вистави лишилася тільки тінь, а її первинну структуру можна виявити лише у ретельних дослідженнях. Тут бачимо і авторське ставлення до таких новотворів — «без ладу і складу, без жодної високої думки» [9, s. 444].

А. Фішер знову згадує, що в деяких місцевостях на заміну різдяного маріонеткового театру приходять акторські костюмовані вистави, які називає «Іродами», що теж мають риси давніх релігійних містерій. Вертепам автор також пророкує зникнення за короткий час, а разом з цим те, що відомості про народні вистави зберезуться лише у етнографічних виданнях [9, s. 444].

Як бачимо, хоч невелика, але цікава етнографічна стаття, засвідчує і зацікавлення автора народними звичаями, і показує його особисте ставлення до народних впливів на одне з головних релігійних свят року Різдва Христового. Тут А. Фішер виказує своє консервативне бачення у питаннях віри, суспільної моралі та релігійних обрядів та підкреслює закономірність перетворення лялькових форм різдяних вистав у народний вертеп.

Пригадаємо, що ця тема отримала розвиток у науковій спадщині вченого, оскільки вже в 19 т. «Lud» було опубліковано велику народознавчу статтю «Polskie widowiska ludowe», яка у 1916 р. вийшла окремою відбиткою [10]. Короткий аналіз цієї розвідки міститься у статтях Д. Симонідіс [4, s. 38] та В. Головатюк [7, с. 23].

У 1913 р. з нагоди Великодня в «Kronice Pow-szechnej» з'явилося аж дві статті А. Фішера. Одна з них, «Święcone staropolskie» опублікована під псевдонімом. Стаття напрочуд цікава, написана піднесеним, життєствердним стилем, який підкреслює велич Старої Польщі та заможність її магнатів. Вчений починає розповідь із згадки про те, що Великдень святкувався з великою урочистістю і в палацах, і в курних хатах. Після довгих і зворушливих релігійних обрядів, після Хресної ходи, обхід переносився до домівок, де вже на родину, друзів, приятелів чекало святкове частування.

А. Фішер, на основі історичних та літературних джерел, описує як виглядали такі бенкети: на головному місці Пасхального столу ставили Ягнятка, якого виробляли дуже ретельно та запікали з маслом чи марципанами. Навколо нього клали свячені яйця та

різні види випічки: ромові баби, плячки, мазурки і різні сорти м'яса — шинка будь-якого роду (особливо з кабана), смаженина з крупних звірів, лосів, оленів та косуль і, нарешті, безліччю м'ясних виробів, якими славилися, насамперед, литовські землі [11, s. 204].

Також у гостинах вельмож, як зазначає автор, на частуваннях значне місце відводилося декорації цукрових фігур, які були зроблені з великою майстерністю і мали майже мистецьку цінність. Серед фігур переважали вироби у вигляді Воскреслого Христа, з лежачими коло його стіп солдатами і ангелом, який відкрив гріб. Вчений стверджує, що збереглося доволі таких описів, і цитує у статті окремі з них, насамперед Миколая Рея та Миколая Пшонку. Вважаємо, що оскільки А. Фішер ретельно обирав фрагменти з текстів, які б з усією повнотою показали нам святкування у Старій Польщі, доцільно процитувати один з них, а саме уривок з листа Міхала Пшонки до дружини з відомостями, про Великодню гостину у Миколая Хроберського, краківського райця другої половини XVIII ст.: «Na stole okrągłym, u którego 100 osób pomieścić się mogło, przykrytym w krzyż zszywanym obrusem, na 6-oi misach srebrnych, mięsiwa wędzone wieprzowe z zad, na drugich 6-oi dwoje prosiąt, kielbaski dziwnie pachnące, ustrojono rzędami jaj święconych, pomalowanych w przezroczej barwie, ale najwięcej na rakowe. Stały figury z ciasta przedniego, wyobrażające dziwnie zabawne historyjki. Herod wyjmował kielbaskę z kieszeni Mahometowi. Na środku stołu dziwnie piękny baranek z masła, wielkości naturalnej owieczki; ale jabych, za cały stół, radbych wziął jemu oczy. A wszakżeto dwa były brylanty, jak laskowe orzechy, w czarnej oprawie, *alias* pierścienie, ukryte w masle»¹ [11, s. 204].

Подібного змісту уривки вчений подає згадуючи Пасхальні бенкети у варшавського воєводи Мартіна Бадені, у воєводи Сапеги в Деречині та ін. А. Фішер зазначає, що частування починалося зі спільної

¹ На круглому столі на 100 місць, накритому вишитою хрестиком скатертиною, на шести срібних тацях, лежала вуджена свинина, на інших шести — двоє поросят та дивно пахучі ковбаски, прикрашені рядами фарбованих у різні кольори свячених яєць, найбільше червоних. Були вироби з тіста із зображенням дивних кумедних історій: Ірод діставав ковбасу з кишені Магомета. У центрі столу стояло надзвичайно гарне ягня з масла, розміром із справжню вівцю; але з цілого столу взяв би його очі: це були два діаманти, як фундук, у чорній оправі, тобто персні, заховані у вершковому маслі.

молитви і споживання святих яєць, пізніше з висупами приходили незаможні школярі, яких частував господар [11, s. 205].

Після опису цих бенкетів вчений зробив висновок, що велика заможність предків дозволяла такі розкоші, однак, після поділів Польщі це відійшло в минуле. Серед іншого він вживає такі слова: «змінилися і люди, давня незалежність і свобода спілкування перетворилися на обережність і завбачливість. На чолі засіла думка про завтра, а в руках позика» [11, s. 205]. Однак, щоб не закінчувати на сумній ноті, вчений закликав пристосувати давні звичаї до нових реалій та відновити дух предків.

Іншою розвідкою, яку у цьому ж номері А. Фішер опублікував під власним ім'ям, була стаття про писанки [12]. Тут автор у досить стислому тексті, на 4-х шпальтах, намагається охопити широкий спектр досліджень над писанками, звертає увагу читача на різновиди великодніх яєць, матеріали та інструменти для писанкарства, їх звичаї та знайомить з бібліографією проблеми.

Вчений зазначає, що всупереч думці простих обивателів, про те, що фарбоване яйце — лише прикраса великоднього столу, його роль насправді дуже велика і порівнює його зі Святвечірнім оплатком. Яйце — головний пасхальний символ, а його роль у народних віруваннях була і залишається дуже вагомою. А. Фішер звертає увагу на проблему, що подекуди відбулася деяка втрата суто традиційних технік чи узорів, оскільки, заради атракційності, майстри почати переймати нетипові й чужорідні елементи. Періодом фарбування писанок вчений називає Страсний тиждень, однак зауважує, що в деяких селах це починали робити раніше, навіть одразу після Різдва свят. Звертає увагу автор і на особу писанкаря, зазначаючи, що в одних селах це робили люди незалежно від статі і віку, в інших — це було заняттям лише дівчат, а зрештою, перейшло до рук майстрів [12, s. 207].

Значну частину статті А. Фішер присвятив опису крашанок. Він відзначив, що їхній колір залежав від традиції місцевості: у білоруських селах переважав червоний та жовтий, у добриньських — червоний, жовтий і зелений, в українських — побутували багаті різноманітні узори, подібні до вишивок на сорочках. Залежно від кольору і типу писанки, великодні яйця називалися теж по різному, А. Фішер перелічує — «сливки», «галунки», «мальованки», «галки», «мазайки» та ко-

ротко переповідає техніку виконання писанок і крашанок, та зазначає, що систематизацію узорів розробив Ф. Крчек у праці, опублікованій у часописі Польського етнографічного товариства [12, s. 207].

Вельми цікавими є матеріали про генезу явища, які подає А. Фішер у розвідці. Він перелічує кілька легенд, які пов'язані як з історією християнства, так і з історією Польщі.

У наступній частині статті вчений звертає увагу на використання писанок у сфері спілкування молоді — їх парубки та дівчата або обмінювали, або ж віддавали за певні послуги, або навіть відбирали силоміць, та говорить, що тут настільки багато нашарувань первісних елементів та вірувань, що це питання вартує окремого дослідження [12, s. 208].

Крім цього вчений описав кілька звичаїв використання свяченого лушпиння як засобу для збільшення кількості і якості городини чи худоби, як охоронний засіб у боротьби зі шкідниками тощо, а також звернув увагу на застосування фарбованих яєць у поминальній обрядовості.

Насамкінець вчений подав короткий аналіз етнографічної літератури про писанку, відзначаючи праці Л. Голембійовського, З. Доленгу-Ходаковського, Ф. Крчека, а також згадав повідомлення у «Віслі» та звернув увагу зацікавлених читачів на колекції писанок, які зберігаються у Музеї промисловості і рільництва у Варшаві, Краківському етнографічному музеї, музеї Дідушицьких у Львові, а також про колекції Польського етнографічного товариства та Львівського промислового музею й приватні збірки [12, s. 208].

Однією з головних актуальних проблем, яку вчений називає у статті, є питання диференціації польських і українських писанок, та у зв'язку з цим згадує, що отримав замовлення на публікацію з зазначеної тематики від поважного англійського часопису «Folklore».

Як бачимо, у короткій статті А. Фішер торкнувся головних векторів у дослідженні писанки та дав зрозуміти читачеві, що продовжуватиме розробляти актуальні проблеми, частину з яких виокремив у цій розвідці.

Ще однією доволі інформативною розвідкою, присвяченою висвітленню весняних звичаїв, стала стаття А. Фішера «Lud a wiosna» [13]. У ній автор описав та простежив генезу народних традиційних обрядів, використовуючи порівняння здебільшого українських,

білоруських та польських весняних традицій, виявляючи дохристиянське коріння святкування.

А. Фішер описав різні варіанти звичаїв «проводів зими», серед яких насамперед згадав обрядодії з ляльками Марени чи Зевонії та висвітлив головні народні прикмети, пов'язані з перебігом дійств [13, s. 157]. Разом з тим, автор відзначив невпинне зникання таких звичаїв під впливом Великодніх містерій. Цю тезу вчений підтвердив записами С. Сарніцького, П. Скарги та ін. про побутування у час Великодня чи Вознесіння народної релігійної вистави з символічним скиданням опудала «диявола» чи «Юди» з вежі храму, згодом залишки цих обрядів він знаходить у О. Кольберга та Л. Голембійовського [13, s. 158].

Після проводів зими, А. Фішер перейшов до висвітлення обрядів зустрічі весни, описуючи обряди «гайвок», «лялі», «нового літа», «когута» та ін., які відбувалися в період Зелених свят. Звернув увагу вчений і на існування народних прикмет та прислів'їв, серед яких називає, приміром «лелека — весни звістка» чи «лелека на хвості ластівку приносить», також віщування опадів на літо на основі того, мав цей птах сухі чи мокрі крила, згадав вчений також ворожіння на куванні зозулі тощо, завершуючи весняні звичаї «остаточним тріумфом сонця на Івана Купала» [13, s. 158]. У вже згаданій праці «Polskie widowiska ludowe» А. Фішер продовжив дослідження порушених питань [10].

Ще одним типом етнографічно-публіцистичних розвідок, опублікованих на сторінках «Kroniki Powzecznej», були статті, спрямовані відкрити етнографів та фольклористів широким верствам населення, ознайомити з результатами їх подвижницької роботи, вкотре звернути увагу на необхідність збереження народних матеріальних та духовних надбань.

До століття з дня народження видатного народознавця Оскара Кольберга А. Фішер присвятив статтю, у якій здійснив огляд історії польської етнографії. Її початок вчений вивів з поч. ХІХ ст., згадуючи розвідки Й. Лелевеля, Т. Чацького, Г. Коллонтая, Я.П. Вороніча, пізніше А. Чарноцького, Вацлава з Олеська, В. Войціцького та Ж. Паулі [14]. Зародження ж наукових досліджень, перші спроби систематизації та наукового аналізу вчений пов'язує саме з народознавчою працею О. Кольберга, результати якої охоплюють напрацювання цілих інституцій

та становлять фундамент етнографічних досліджень для наступних поколінь [14, s. 34].

А. Фішер описав походження та дитинство О. Кольберга, згадав про вплив на нього няньки-польки Сюзанни Вавжек, товаришування Кольбергів з сусідами — популяризатором та прихильником народної творчості, відомим письменником К. Бродзінським та професором французької мови М. Шопеном і його сином Фредеріком, творчості якого також були притаманні народні мотиви. Разом з цим вчений подав цікаву інформацію про музичні здібності О. Кольберга та його композиторські нахили, навчання у відомих музикантів К.Ф.І. Гіршнера та К.Ф. Рунгенхагена [14, s. 34—35].

Аналізуючи результати етнографічних досліджень О. Кольберга, А. Фішер насамперед відзначає 22 томи серії «Lud, jego zwyczaj, sposób życia, mowa, podania, przysłowia, obrzędy, gusła, zabawy, pieśni, muzyka i tańce», а також згадав низку інших розвідок, які опубліковані у виданнях Краківської академії мистецтв, часописах, енциклопедіях. Підкреслюючи наукове надбання етнографа, А. Фішер наголошує на великій кількості, до 30 томів, неопублікованих матеріалів, які зберігаються у Академії, з яких були опубліковані «Wołyń» (1907), за редакцією Ю. Третяка, та «Śląsk górny» (1906) і «Tarnów — Rzeszów» (1910), за редакцією С. Удзелі [14, s. 35]. Вчений також підкреслив жертівність, повну віддачу О. Кольберга етнографії, який разом з тим став добрим вчителем для послідовників, був ініціатором утворення антропологічної комісії при Краківській академії, а зрештою став одним з найвидатніших етнографів свого часу, вченим загальноєвропейського рівня, почесним членом наукових інституцій Франції, Росії, Бельгії, Португалії [14, s. 36].

На сторінках цього ж видання з'явилося ще кілька статей вченого, у яких піднімалася етнографічна тематика. Так, А. Фішер опублікував статтю «На Вавель!» [15, s. 59], присвячену експозиції Краківського етнографічного музею, яка саме змінювала місце свого перебування. Він зазначив, що завдяки старанням С. Удзелі, збірка динамічно зростала, та охоплювала різні види народного культури — знаряддя праці, домашнє начиння, народне вбрання, килими, писанки, іграшки, народні прикраси тощо, та вже не вміщалася у старому приміщенні [15, s. 59].

Вчений інформує, що останнім часом в народознавстві відбувався перехід від аматорства до професійно-

го дослідження, з'явилися фахові видання — «Wisła», «Lud», «Materiały antropologiczno-etnograficzne» та ін. Характеризуючи тогочасність, А. Фішер, зазначив, що це період, коли на базі зібраних ентузіастами великих етнографічних колекцій повставали музейні установи у Варшаві, Познані і Кракові. При цьому вчений виявив жаль, що у Львові, через брак коштів, цінна збірка Польського етнографічного товариства досі не знайшла окремого приміщення.

Висновки. Ранні етнографічні статті А. Фішера, присвячені різним проблемам етнографії, які з'явилися у католицькому виданні, засвідчують великий інтерес вченого до цієї науки, а насамперед бажання відкрити читачеві невідомі сторони життя народу, показати тісний зв'язок народних звичаїв та церковних обрядів та виявити їх коріння. Поданий матеріал доводить позицію вченого щодо необхідності збереження народних пам'яток та фіксації народних звичаїв. Як бачимо, вже у перших етнографічних публікаціях вчений виявляє власне зацікавлення окремими етнографічними напрямками, до яких звертатиметься впродовж наступних десятиріч у своїх працях, збірниках, підручниках та енциклопедіях.

1. Bar A. *Słownik pseudonimów i kryptonimów pisarzy polskich oraz polski dotyczących*. Т. III. Kraków, 1938. S. 30.
2. Кирчів Р.Ф. *Студії з українсько-польського етнокультурного пограниччя*. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2013. 460 с.
3. Тарнавський Р. Пам'яті Адама Фішера. Життєпис професора етнології Львівського університету. *Народна творчість та етнологія*. 2013. № 5. С. 40—53.
4. Simonides D. Z historii polskiej folklorystyki. Miejsce Adama Fischera. *Zeszyty naukowe uniwersytetu opolskiego. Folklorystyka*. 1997. Т. 3. S. 25—44.
5. Jasiewicz Z., Rieszetow A.M. Korespondencja między Adamem Fischerem a Dymitrem Konstantynowiczem Zielem. *Etnografia Polska*. 2003. Т. 47. S. 31—47.
6. *Kronika Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego (1895—1995)*. Red. Zygmunta Klodnickiego. Wrocław, 1997. 239 s.
7. Головатюк В.Д. Адам Фішер: науковий доробок і організаційна діяльність. *Слов'янський світ*. 2012. Вип. 10. С. 19—30.
8. Armon K. Adam Robert Fischer. *Etnografowie i ludoznawcy polscy. Sylwetki, szkice biograficzne*. Wrocław; Kraków, 2007. Т. II. S. 77—83.
9. Zawisza W. Szopka polska. *Kronika Powszechna. Tygodnik społeczny, literacki i naukowy*. 1912. № 52. S. 443—444.
10. Fischer A. *Polskie widowiska ludowe*. Lwów, 1916. 42 s.
11. Zawisza W. Święcone staropolskie. *Kronika Powszechna*. 1913. № 12. S. 204.
12. Fischer A. Pisanki. *Kronika Powszechna*. 1913. № 12. S. 207—208.
13. Fischer A. Lud a wiosna. *Kronika Powszechna*. 1914. № 15. S. 157—158.
14. Fischer A. Oskar Kolberg. *Kronika Powszechna*. 1914. № 4—5. S. 33—34.
15. Fischer A. Na Wawel! *Kronika Powszechna*. 1913. № 4. S. 59.

REFERENCES

- Bar, A. (1938). *Dictionary of pseudonyms and codenames of Polish and Polish writers concerning* (Vol. III). Krakow [in Polish].
- Kyrchiv, R.F. (2013). *Studies on the Ukrainian-Polish ethnocultural frontier*. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv [in Ukrainian].
- Tarnavskij, R. (2013). In memory of Adam Fisher. Biography of a professor of ethnology at Lviv University. *Folk art and ethnology*, 5, 40—53. Kyiv [in Ukrainian].
- Simonides, D. (1997). From the history of Polish folklore. Adam Fischer's place. *Scientific journals of the University of Opole. Folklore* (Vol. 3, pp. 25—44). Opole [in Polish].
- Jasiewicz, Z., & Rieszetow, A.M. (2003). Correspondence between Adam Fischer and Dymitri Konstantynowicz Zieleń. *Polish ethnography* (Vol. 47, pp. 31—47). Warszawa [in Polish].
- Kłodnicki, Z. (Ed.). (1997). *Chronicle of the Polish Ethnological Society (1895—1995)*. Wrocław [in Polish].
- Golovatyuk, V.D. (2012). Adam Fisher: scientific achievements and organizational activities. *Slovians'kyi svit* (Vol. 10, pp. 19—30). Kyiv [in Ukrainian].
- Armon, K. (2007). *Adam Robert Fischer. Polish ethnographers and scholars. Silhouettes, biographical sketches* (Vol. II, pp. 77—83). Wrocław; Krakow [in Polish].
- Zawisza, W. (1912). Polish nativity scene. *The Universal Chronicle. A social, literary and scientific weekly*, 52, 443—444. Lviv [in Polish].
- Fischer, A. (1916). *Polish folk shows*. Lviv [in Polish]
- Zawisza, W. (1913). Holy Old Polish. *The Universal Chronicle. A social, literary and scientific weekly*, 12, 204—205. Lviv [in Polish].
- Fischer, A. (1913). Easter eggs. *The Universal Chronicle. A social, literary and scientific weekly*, 12, 7—8. Lviv [in Polish].
- Fischer, A. (1914). People and spring. *The Universal Chronicle. A social, literary and scientific weekly*, 15, 57—88. Lviv [in Polish].
- Fischer, A. (1914). Oskar Kolberg. *The Universal Chronicle. A social, literary and scientific weekly*. 4—5, 33—36. Lviv [in Polish].
- Fischer, A. (1913). To Wawel! *The Universal Chronicle. A social, literary and scientific weekly*, 4, 59. Lviv [in Polish].